

## Argumentum

Volumul *Studii de drept al patrimoniului cultural și natural* este dedicat profesorului Augustin Lazăr, Procuror general al României (2016-2019) – magistrat coordonator al unor cauze judiciare relevante și autorul unor studii de referință în domeniu –, la aniversarea vârstei de 65 de ani. Lucrarea se înscrie în **colecția PATRIMONIUM**, un ciclu de studii având drept prime reperi editoriale volumele *Corpus Juris Patrimonii: Patrimoniul Cultural Național: Doctrină și Jurisprudență: Acte normative*, Ed. Lumina Lex, București, ed. 2006, 2007 (Augustin Lazăr și Aurel Condruz) și *Protecția juridică a patrimoniului cultural și natural*, București, Ed. Academiei Române și Ed. Universul Juridic, 2018 (coordonatori Mircea Duțu, Augustin Lazăr, Ovidiu Predescu).

Lucrările sunt rezultatul cooperării în cercetarea științifică a unor experți, cadre didactice și practicieni ai Ministerului Public – care și-au redescoperit astfel rolul original de „centru de reflecție” al autorității judiciare –, cu Institutul de Cercetări Juridice „Acad. Andrei Rădulescu” al Academiei Române. Rezultat al cooperării interdisciplinare, volumul radiografiază problematica apărută în practica judiciară și perspectivele răspunsului în materie de protecție a patrimoniului cultural și natural prin dreptul penal. Volumul este o expresie elocventă a modului în care cercetarea științifică și acțiunea practică se pot conjuga fericit spre a găsi soluții legale eficiente problemelor socio-economice și culturale ale epocii noastre.

Noua percepție juridică, de protejare a patrimoniului, consacră un concept interdisciplinar, chiar globalizant prin *Convenția de la Paris, din 16 noiembrie 1972, privind protecția patrimoniului mondial, cultural și natural*. Convenția distinge între cele două tipuri de patrimonii, dar favorizează unitatea protecției lor, considerând natura și cultura ca valori comune, contribuitoare la patrimoniul mondial. Ea are meritul unificării regimului de protecție, limitând absolutismul dreptului de proprietate în interesul general, al solidarității intra și între generații și favorizând instituționalizarea unei cooperări mondiale în materie.

Sarcina cercetării este de a contura *dreptul patrimoniului cultural și natural*, ca un nou domeniu de reglementare și disciplină științifică în formare. Protecția patrimoniului a fost concepută mai întâi în dreptul intern, dar un regim juridic de acest tip se afirmă și în plan internațional, iar Uniunea Europeană promovează o abordare integrată a acestuia și consideră protejarea sa o responsabilitate comună a tuturor părților interesate.

Alături de structurarea „pe verticală”, pe ordini juridice și niveluri de reglementare, în context orizontal, *dreptul patrimoniului cultural și natural* întreține raporturi strânse, uneori până la identificare, cu dreptul mediului, fără a ignora elementele comune, indisociabile cu dreptul culturii și dreptul urbanismului. Este evident caracterul său interdisciplinar, precum și procesul de delimitare a obiectului de reglementare și de căutare a altor componente ale particularizării.

*Protecția juridică a patrimoniului cultural și natural al României* cuprinde noțiunile introductive (patrimoniul, patrimoniul comun, patrimoniul cultural și natural, locul de delimitare a protecției patrimoniului în și de diferitele ramuri de drept, sistemul instituțional aferent etc.). Vizează apoi analiza regimului juridic pertinent: *protecția patrimoniului imobiliar* [arheologic, monumentele istorice, elemente ale patrimoniului construit și neconstruit (situri și peisaje, litoral și mediu marin, muntele, păduri, fauna și floră)], *protecția patrimoniului mobil*

(bunurile culturale mobile, muzee și colecții, biblioteci, arhive și depozit legal), *protecția patrimoniului imaterial* (inventarul patrimoniului material și imaterial, patrimoniul imaterial și proprietatea intelectuală) și *concluzii și propuneri* (posibile evoluții teoretice, demersuri de codificare, perspective de abordare și promovare ș.a.).

Continuator al seriei PATRIMONIUM, volumul debutează cu *Un cuvânt de însoțire al scriitorului* Andrei Pleșu, fost ministru al Culturii. Anamneza realizată, ca istoric de artă, observă că „nu există identitate națională fără profil spiritual, fără păstrare și transmitere de opere și monumente definitorii, fără respect al trecutului și fără bun gust”. Salută ca bine-venită contribuția volumului „la «grădina» juridică a unui teritoriu vital pentru imaginea țării și pentru rețeaua de valori care o susțin”. Urmează un *Cuvânt-înainte* al profesorului emerit Ioan Piso, critic, asupra stării patrimoniului cultural. Istoricul apreciază implicarea în domeniu a profesioniștilor cu „caracter... însuflețit de un crez”, care își „urmează calea în ciuda apatiei celorlalți”, avertizând că „O societate care nu-și respectă trecutul, nu are nici viitor (...). Cel mai puternic mijloc de apărare a patrimoniului și deci a istoriei noastre constă în educație. Numai niște oameni educați vor putea alege într-o zi alți oameni educați care să-i conducă”. Volumul continuă cu două lucrări aniversare: *O mărturisire: Profesorul Augustin Lazăr – un procuror general dedicat culturii și cercetării juridice* (prof. Ovidiu Predescu) și *Salve Magister Augustinus Dacicus* (dr. Pașcu Balaci, avocat, scriitor).

**Introducerea în materie** este o expunere-pledoarie pentru noul domeniu de drept: patrimoniul – conceptul pivot, diferențe și esențe, emergența patrimoniilor comune, genul proxim și diferența specifică, moștenirea, păstrarea și transmiterea folosinței colective, dreptul la patrimoniul național, european și mondial. Introducerea este urmată de șapte capitole cuprinzând expuneri și analize ale principalelor probleme ridicate în jurisprudență, care consolidează noua direcție interdisciplinară de cercetare științifică și acțiune practică.

Lucrarea vizează, pe de o parte, o viziune juridică integratoare, cu aspecte mergând de la dreptul constituțional, prin dreptul civil, dreptul penal, până la dreptul mediului și dreptul urbanismului, precum și dreptul UE și dreptul internațional. Pe de alta, vizează o conexiune amplă cu diversele domenii de interacțiune aferente culturii și naturii, patrimoniului cultural și natural, văzute în unitate. Aceste demersuri vor contribui, la adecvarea răspunsului juridic la fenomenele mondializării culturale, uniformizării ori degradării și epuizării resurselor naturale, indispensabile vieții și bunăstării generale. Impulsionarea preocupărilor vizând dezvoltarea, sistematizarea și modernizarea legislației privind patrimoniul cultural și natural și codificarea acesteia. Un *Cod al patrimoniului*, eficient, ar favoriza mai buna integrare și prezență a valorilor culturale și naturale românești în circuitul european și mondial, o jurisprudență uniformă, formarea de specialiști în domeniu (prof. Mircea Dușu).

Lucrarea comparativă *La protection du patrimoine culturel en droit penal français*, relevă că în Franța, Codul patrimoniului, adoptat în anul 2004, cuprinde mai multe părți, care stabilesc situațiile de aplicare a sancțiunilor penale în caz de atingere adusă patrimoniului cultural. Ele sunt completate de textele de incriminare din Codul penal francez. Examinând întrebarea dacă ar trebui să codificăm în România și Moldova, magistratul francez având la dispoziție 78 de Coduri în vigoare, răspunde „de dragul accesibilității și clarității, doar afirmativ” (Pierre De Monte, magistrat).

**Capitolul I, intitulat Protecția patrimoniului cultural – instituții și instrumente juridice internaționale de cooperarea judiciară/confiscare în Uniunea Europeană** expune problemele

analizate la masa rotundă – condusă de prof. John A.E. Vervaele –, privind instrumentele juridice ale cooperării civile și judiciare internaționale, prezintă situația artefactelor tezaurului național, recuperate din traficul ilicit internațional cu ajutorul acestor instrumente juridice. Lucrările expun cazuistica recuperării unor artefacte emblematice identitare, aparținând tezaurului Regatului Daciei: brățările dacice de aur, de la *Sarmizegetusa Regia* (dr. Barbara Deppert-Lippitz) recuperarea parțială a tezaurului de stateri sustras din același sit: *Un tezaur prea îndepărtat. Tezaurul cel Mare de la Sarmizegetusa Regia, august 1998*, autentificat prin noile tehnologii digitale (dr. Emanuel Viorel Petac, cercetător științific). Similar, cazul recuperării tablelor de legi romane, *lex municipii Troesmensium* sustras din situl Troesmis, jud. Tulcea (prof. Werner Eck).

Alte cazuri de referință expun infracțiuni contra patrimoniului cultural național, cu puternice elementele de extraneitate, soluționate prin noul mecanism juridic de cooperare internațională între statele membre UE, respectiv ordinul european de anchetă în materie penală. Directiva 2014/41/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 3 aprilie 2014, adoptând acest mecanism a avut rolul esențial de obținere eficientă a probelor – inclusiv a probelor materiale corp-delict –, în cazurile cu o dimensiune transfrontalieră (Anda Murgoi, procuror general adjunct, Parchetul de pe lângă Curtea de Apel Alba Iulia).

Instrumentele internaționale de cooperare juridică sunt vizate și de lucrările: *Implementarea Convenției europene privind protecția patrimoniului arheologic (revizuită, Valletta, 1992) în Republica Moldova: realizări, probleme și perspective* (prof. Sergiu Musteață), *Apărarea patrimoniului cultural mondial prin mijloace de drept internațional penal* (Gheorghe Cosneanu, magistrat militar), *Protecția și jurisdicția universală a bunurilor culturale. Tendințe normative și jurisprudențiale* († Paolo Giorgio Ferri, magistrat), *Prescripția nu este tratament pentru justiție* (Pierluigi Maria Dell’Osso, magistrat).

Lucrarea *Note succinte asupra genezei, evoluției și perspective viitoare ale Parchetului European*, parcurge etapele care au condus la instituția Parchetului European (EPPO), deja operant în 22 de țări UE. Sunt expuse modelele succesive EPPO regăsite în Corpus Iuris din anul 1997, în propunerea de regulament din anul 2013 și în regulamentul din anul 2017. Din modelul final adoptat, sunt subliniate riscurile de eficiență, carență și neadecvare în relație cu principiul legalității – previzibilității. Este vizibilă atitudinea EPPO de declanșare a reformelor procesuale de natură a apropia sistemele naționale; subliniază și arată exigența unei evoluții progresive a acestui organ, în mod special consolidând dimensiunea „europeană” (prof. Alessandro Bernardi).

Studiul *Investigarea infracțiunilor de fraudare a fondurilor europene destinate susținerii patrimoniului cultural* relevă că patrimoniul cultural este sprijinit prin mai multe programe de finanțare ale UE din cadrul financiar multianual, bugetul multianual al Uniunii Europene pentru perioada 2021-2027. Deși Proiectele europene de sprijinire a patrimoniului cultural național își propun a dezvolta acest sector, programele europene de finanțare reprezintă o atracție pentru fenomenul infracțional care s-a dezvoltat în jurul acestora. Parchetul European (EPPO) are ca scop investigarea, urmărirea penală și trimiterea în judecată a autorilor, complicilor sau instigatorilor infracțiunilor care aduc atingere intereselor financiare ale Uniunii prevăzute în Directiva (UE) 2017/1371. EPPO are misiunea de a combate fraudele împotriva intereselor financiare ale Uniunii Europene. Fraudarea fondurilor destinate susținerii patrimoniului cultural intră în sfera de competență a EPPO. Pentru combaterea eficace a criminalității europene transfrontaliere, se

analizează propunerea acordării EPPO de competențe în materia cercetării infracțiunilor specifice criminalității organizate, inclusiv a traficului cu bunuri culturale (drd. Adrian Șandru).

**Capitolul II analizează aspecte de constituționalitate în materia ocrotirii patrimoniului cultural național**, identificând nevoia de echitate, justiție și liberă expresie resimțită de români încă la revoluția din 1848, dreptul la liberă exprimare și la acte de cultură în limba maternă – *Aequitas et aequalitas* –, susținute de juristul Alexandru Papiu Ilarian (prof. Valerius M. Ciucă).

Analiza continuă cu problematica parametrilor constituționali ai protecției juridice a patrimoniului cultural național. Pornind de la *consacrarea accesului la cultură ca drept fundamental* și includerea în *obiectul exclusiv al proprietății publice a bogățiilor de interes public ale subsolului și a altor bunuri stabilite de legea organică*, este evidențiată instituirea prin Constituție, în sarcina statului, a obligației de a asigura sprijinirea culturii naționale, protejarea și conservarea moștenirii culturale, participarea liberă la viața culturală a țării și promovarea valorilor culturale ale României în lume. Deși puterea legiuitoare are la dispoziție în activitatea legislativă o anumită marjă de apreciere, atât elaborarea legii, cât și aplicarea acesteia trebuie să se înscrie în limitele stabilite de Legea fundamentală. Sunt identificate, în context, principalele problemele de neconstituționalitate ridicate în fața instanței de contencios constituțional, în procesul de legiferare, dar și în cadrul litigiilor aflate pe rolul instanțelor judecătorești. Trăsăturile patrimoniului cultural național de element constitutiv al identității naționale, componentă a obiectivelor naționale de securitate și catalizator al dezvoltării durabile, au atras propunerea *includerii sale în câmpul legilor organice* prin completarea Constituției în acest sens (drd. Grigore-Florin Popescu).

Printr-o analiză de drept comparat, este studiat modul în care legiuitorul constituțional a optat să protejeze patrimoniul cultural național, observând prevederile constituționale europene, grupate pe zone geografice. În prezent, Constituția României nu menționează *conceptul de patrimoniu*, iar, de *lege ferenda*, apare ca oportună propunerea de formulare, la nivel constituțional, a unei *definiții* generale a patrimoniului. Pentru evitarea oricărei confuzii sau interpretări contrare, aceasta trebuie să precizeze că patrimoniul este compus atât din bunuri materiale, cât și imateriale. Apare ca necesară și o dispoziție privind *obligația de a proteja și conserva patrimoniul cultural*, în sarcina oricui, autoritate sau particular. Aceasta întrucât, în prezent, există doar dreptul prevăzut la art. 33 de acces la cultură, care – prin interpretare –, se extinde la patrimoniu, fără a se impune și îndatoriri fundamentale corelative.

Se observă și nevoia unui *mijloc concret de acționare* pentru impunerea pe cale judiciară a încetării acțiunilor ilicite îndreptate împotriva patrimoniului, repararea patrimoniului și sancțiunile aferente, fie ele patrimoniale și/sau nepatrimoniale. Previzibilitatea este apreciată drept cheia prevenirii actelor contrare ordinii publice, cu influență directă asupra patrimoniului cultural național. Similar modelului portughez analizat, *valorificarea patrimoniului cultural*, se poate realiza prin mijloace prevăzute în textul constituțional (Elena Sârghi).

Lucrarea *Dreptul constituțional la cultură și dezvoltarea persoanei în societatea românească* relevă îndatorirea de a veghea la ocrotirea valorilor noastre culturale – atât din categoria *patrimoniului cultural imobil* (monumentele istorice), a *patrimoniului cultural mobil* –, cât și a celor din *patrimoniul cultural imaterial*: tradițiile și expresiile orale, limba ca vector principal, artele spectacolului, practicile sociale, ritualurile și evenimentele festive, cunoștințele și practicile referitoare la natură, la univers și la tehnicile legate de meșteșuguri tradiționale (lector Adriana Camelia Voicu, Alisa Valeria Toma).

**Capitolul III studiază *Apărarea patrimoniului cultural prin mijloace de drept penal – combaterea braconajului arheologic***. Este analizată infracțiunea de acces cu detectoare de metale sau utilizarea lor în zonele cu patrimoniu arheologic, fără autorizarea prealabilă, referitor la conținutul normativ, elementele constitutive ale infracțiunii, vizând îndeosebi latura obiectivă (acțiunea incriminată, locul) și latura subiectivă (vinovăția în forma intenției directe, indirecte). Este definit subelementul „zone cu patrimoniu arheologic reperat” și aplicarea acestui cadru normativ în jurisprudență, cu prezentarea unor spețe inedite. Textul analizează detaliat sintagma „patrimoniu arheologic”, obiect material al protecției penale, care a condus la pronunțarea unor soluții jurisprudențiale controversate. Sunt studiate spețe relevante despre înțelegerea modului în care dispozițiile legale în materie au fost interpretate și aplicate în jurisprudența instanțelor naționale cu referire specială la „zonele cu potențial arheologic evidențiat întâmplător”. Se concluzionează că jurisprudența neuniformă impune studierea și uniformizarea ei, specializarea organelor judiciare în acest nou domeniu, de nișă. Sunt analizate critic incriminările propuse de *Proiectul Codului Patrimoniului Cultural* care slăbește exigența sancțiunilor și admite că fapta de „deținerea și/sau utilizarea” neautorizată a detectoarelor de metale, de către persoane fizice sau juridice, săvârșită *in situ*, ar putea fi comisă chiar din culpă, situație în care fapta s-ar sancționa cu o pedeapsă nedisuasivă (Anca Augusta Lazăr, magistrat).

Pericolul social al braconajului arheologic este ilustrat cu jurisprudența relevantă, inclusiv în cazul sustragerii din situl *Troesmis*, jud. Tulcea, a tablelor *lex municipii Troesmensium*. Studiul cuprinde relatarea „descoperirii”, expertizarea artefactelor, importanța textului de lege și consecințele aplicării legii (prof. Werner Eck). Într-un caz similar, un fragment de diplomă militară romană a fost recuperat, conform procedurii legale, după descoperirea cu detectorul de metale în zona orașului Ocna Mureș. Expertiza a relevat anvergura științifică a artefactului care a aparținut unui exemplar după constituția imperială emisă la 8 iulie 158, foștilor militari auxiliari din *Dacia Superior* (conf. Marius M. Ciută).

Un studiu aprofundat relevă că braconajul arheologic a afectat grav integritatea siturilor arheologice din Munții Șureanu. Sunt prezentate numărul și tipologia artefactelor sustrate între anii 1996 și 2015, preluate de pe piața internațională de antichități sau de colecționari din România, precum și pedepsele pronunțate prin hotărâri definitive. Analiza relevă precaritatea protecției siturilor arheologice din Munții Șureanu, lacunele care favorizează braconarea acestor obiective și măsuri posibile de descurajare a disimulării originii ilicite a unor bunuri de patrimoniu arheologic. Acestea se referă în principal la protecția și securitatea siturilor arheologice înscrise pe Lista Patrimoniului Mondial UNESCO din România și la situația colecțiilor private (dr. Claudiu Purdea).

**Capitolul IV vizează *Protecția penală a patrimoniului natural. Comunitățile istorice de proprietari***. Lucrarea *Protecția penală a patrimoniului natural – componentă a patrimoniului cultural – împotriva distrugerii* relevă experiența unui magistrat practician. Pornind de la Convenția de la Paris, din 16 noiembrie 1972, pentru protecția patrimoniului mondial cultural și natural, sunt analizate prevederile legale naționale și componentele patrimoniului natural, respectiv noțiunea de peisaj, aria naturală protejată, coridorul ecologic, zonele protejate, inclusiv cele cu valoare de patrimoniu natural, monumente ale naturii.

Sunt analizate infracțiunile de distrugere prevăzute de art. 253-255 C. pen. și din legislația care protejează mediul în sens larg (O.U.G. nr. 195/2005, privind protecția mediului, O.U.G.

nr. 57/2007 privind regimul ariilor protejate sau Legea nr. 46/2008 Codul silvic). Similar este studiată legislația care protejează bunurile patrimoniului cultural imobil (Legea nr. 422/2001 privind protejarea monumentelor istorice, Legea nr. 6/2008 privind regimul juridic al patrimoniului tehnic și industrial, Legea nr. 5/2000 privind aprobarea Planului de amenajare a teritoriului național – Secțiunea a III-a – zone protejate) și mobil (Legea nr. 182/2000 privind protejarea patrimoniului cultural național mobil), analizate ca norme care asigură protecția penală a bunurilor care compun patrimonial natural, ca parte a patrimoniului cultural. Concluziile și propunerile de *lege ferenda*, arată că art. 253-255 C. pen. se aplică și faptelor de distrugere a bunurilor aflate în patrimoniul natural, însă procedura stabilirii valorii monumentelor naturii distruse ar trebui clarificată de legiuitor (dr. Remus Jurj).

În anul 2008 în Tezaurul istoric al României legiuitorul a introdus *comunitățile istorice de proprietari*, urmând a se a reglementa prin lege specială funcționarea și organizarea lor. Existența acestor persoane juridice este legată, în mod ființial, de teritoriul aferent stăpânit în devălmășie, tezaurul istoric redevenind obiectul și subiectul fenomenului de acaparare a proprietăților, în principiu inalienabile. „Tezaurul istoric viu” este constituit dintr-o „*treime devălmașă*, reprezentată de *teritoriu, comunitatea locală și regulile străvechi, tradiționale de organizare*”. Aceste componente atestă, doar împreună, *continuitatea, pe aceleași amplasamente a unor comunități* legate, ființial, de Statul Român, începând de la primele sale forme de organizare statală. Conform jurisprudenței Curții Constituționale, comunitățile istorice au renăscut, prin „reconstituirea proprietății preexistente”, raportată la forma de organizare tradițională care s-a dovedit viabilă de-a lungul istoriei (av. Bogdan Ioan Tudor Todoran).

În același capitol este analizat *rolul expertizei judiciare ecologice în procesul de patrimonializare a elementelor naturale, culturale și materiale din Republica Moldova*, cu precizarea că patrimoniul natural și cultural este indivizibil. Salvagardarea unor elemente de patrimoniu natural, precum locuințele tradiționale, monumentele istorice impune adeseori efectuarea expertizei judiciare ecologice și în domeniul construcțiilor pentru conservarea elementelor culturii tradiționale (Olga Cataragă, expert și colab.).

#### **Capitolul V studiază regimul juridic de protecție a patrimoniului cultural mobil și imobil.**

Contribuția se concentrează asupra unor aspecte ale cadrului de reglementare actual la nivel internațional, european și național, analizând aspecte juridice privind circulația legală a bunurilor culturale mobile, reflecții cu privire la încadrarea juridică a conceptului dezbătut, importanța clasificării și procedura de clasare, protecția juridică a acestora, în perspectiva unor propuneri conceptuale doctrinare în legătură cu proiectul Codului Patrimoniului Cultural.

Analiza pleacă de la „*Strategia pentru cultură și patrimoniu național 2016-2022*”, care își propune un model de planificare culturală în consonanță cu tendințele europene de elaborare de politici publice la nivel național, un obiectiv major fiind îmbunătățirea cadrului juridic. Prezintă regimul juridic al bunurilor culturale mobile – parte integrantă a patrimoniului cultural național, identificarea unor dificultăți în aplicarea cadrului juridic existent și conturarea unor propuneri de *lege ferenda* în definitivarea proiectului Legii privind Codul Patrimoniului Cultural. Codificarea legislației în materie este prevăzută în Programul de guvernare 2021-2024, printre prioritățile legislative din domeniul culturii (drd. Gabriel Niță, conf. Raul-Felix Hodoș).

În context, este studiată *protejarea patrimoniului cultural național mobil prin mecanismul vânzării de artă și al exercitării dreptului de preempțiune*. Sunt analizate raporturile complexe generate de vânzarea de artă, precum și interesul de a proteja bunurile de patrimoniu:

obligățiile specifice ale operatorilor de „drenaj și control”, de evidență, raportare, de a informa asupra existenței unor bunuri susceptibile de a fi clasate, respectiv de a vinde bunurile culturale mobile cu respectarea dreptului de preempțiune al statului. Sunt formulate critici privind Proiectul Codului Patrimoniului Cultural considerat că nu aduce semnificative îmbunătățiri, pentru a adapta mecanismul la noile tehnologii digitale (dr. Mihaela Mocanu).

Cu referire la reglementarea protectivă a patrimoniului imobiliar, prin adoptarea Legii nr. 422/2001 din 18 iulie 2001, privind protejarea monumentelor istorice, lege modificată, sunt analizate critic unele abordări ale normele legii speciale ale căror efecte le constată notarii publici când împlinesc prestațiile profesionale, prin emiterea actelor translative de proprietate privitoare la imobilele monumente istorice. Se remarcă inadecvarea impunerii sancțiunii nulității absolute pentru actele civile translative fără respectarea procedurilor preempțiunii. Modelul produce numai în aparență un regim protectiv suplimentar pentru preempțiunii și imobilul monument. Studiul observă că, în realitate, operarea nulității absolute pentru încălcarea regulilor și ordinii preempțiunii produce dezavantaje tuturor celor interesați, inclusiv pentru preempțiunii. Aceasta, în opoziție cu regimul general al preempțiunii, instituit prin art. 1.731-1.733 C. civ. Mai sunt remarcate și consecințele juridice ale nereglementării explicite a regimului imobilelor construite autorizat pe un teren purtător de patrimoniu arheologic, descărcat, în prealabil construirii, de sarcina istorică, dar menținut – voit sau din delăsare – sub regim protectiv (drd. Vasile V. Luha).

**Capitolul VI examinează expertizele forensic și rolul lor în autentificarea bunurilor aparținând patrimoniului cultural.** Sunt formulate atente observații privind criteriile de validitate ale expertizelor criminalistice asupra unor obiecte de patrimoniu cultural și istoric. Studiul pleacă de la expertizele criminalistice realizate asupra unor bunuri culturale, analizând aspecte de natură practică, operațională și metodologică. Studiul relevă criteriile științifice esențiale: teoria sau tehnica utilizată trebuie să poată fi verificabile, existența unei rate de eroare cunoscută/recunoscută a metodei folosite, teoria să fi fost publicată (supusă dezbaterii), apoi să existe un grad de consens al comunității științifice asupra ei. Sunt propuse și unele corecții aduse legislației expertizei, inclusiv specializărilor corespunzătoare, asumarea unor coduri deontologice, a unor norme profesionale clare, aplicabile atât experților din institutele statului, cât și celor private. Se apreciază că legislația a rămas în urmă, întrucât experților – parte nu le este cerută aplicarea standardelor de calitate, dar li se permite să realizeze o „supraveghere sui generis” a muncii experților oficiali (conf. Sorin Alămoreanu).

Capitolul mai analizează metode atipice de falsificare a documentelor privind dobândirea unor imobile de patrimoniu, identificate în jurisprudență. Analiza jurisprudenței relevante evidențiază rolul cheie al expertizei grafoscopice în aflarea adevărului și clarificarea autenticității documentelor care atestă drepturi de proprietate asupra imobilelor aparținând patrimoniului cultural (prof. Tiberiu Medeanu). Atrag atenția instrumentele expertizei, relevate de noile tehnologii, în lucrările: *Utilizarea programelor de calculator pentru examinarea semnăturilor pictorialor* (prof. Marek Leśniak, Krystyn Łuszczuk, expert) și *Arheologia aviației forensic. O nouă provocare pentru protecția sistemului patrimoniului cultural* (prof. Maciej Trzciński), din jurisprudența poloneză.

*Contribuția expertizelor fizico-chimice în valorificarea mijloacelor materiale de probă – obiecte de patrimoniu.* Analiza de laborator a devenit un element, aproape obligatoriu, al Istoriei

Artei prin contribuția sa la aprofundarea cunoașterii tehnicii artistice, a materialelor și modalității lor de utilizare. Institutul Național de Criminalistică al Poliției Române dispune de echipamente și experți competenți pentru analiza diverselor tipuri de materiale din care ar putea fi confecționate obiecte de patrimoniu: metale, aliaje, sticlă, fibre textile. Asupra probelor de sol, se efectuează un volum limitat de examinări fizico-chimice, în interes judiciar (aspect morfologic, impurități, analize prin spectrometrie în infraroșu și de raze X), impus și de cantitățile foarte mici de probă, în mod uzual constând în urme sau dăre de sol pe diverse obiecte (dr. Maria Georgeta Stoian și colab.).

**Capitolul VII analizează Digitalizarea, viitorul protejării patrimoniului cultural. Contribuții la protejarea patrimoniului cultural prin educarea publicului, restaurarea și valorificarea patrimoniului, cunoașterea personalităților culturale.** Capitolul debutează cu *Reflecții privind protecția patrimoniului digital în România și Uniunea Europeană*, care ne avertizează că pentru a ne conserva șansele, în viitorul mai îndepărtat, patrimoniul trebuie protejat și transmis inclusiv în format digital urmașilor noștri. Aceasta spre a înțelege parcursul istoriei, precum și parcursul viitorului noilor generații. Contribuția expune două documente europene importante, care abordează dimensiunea digitală a patrimoniului: *Recomandarea Comisiei din 27 octombrie 2011 privind digitizarea și accesibilitatea online a materialului cultural și conservarea digitală* și, mai recent, *Recomandarea Comisiei (UE) 2021/1970 din 10 noiembrie 2021 privind un spațiu european comun al datelor pentru patrimoniul cultural*. Patrimoniul cultural fiind supus transformărilor timpului, studiul analizează, cu observații și propuneri utilizarea tehnologiei digitale în ocrotirea acestuia, în ideea lărgirii accesului la patrimoniul cultural al umanității (conf. Cristian Dumitru Miheș).

*Patrimoniul cultural, NFT-urile și dreptul penal*, vizează clarificarea unor aspecte de natură tehnică referitoare la NFT-uri (*non fungible token*), cât și verificarea incidenței unor texte de incriminare în legătură cu diverse conduite referitoare la care NFT-urile reprezintă fie un obiect, fie un produs al infracțiunii. Analiza asimilează NFT-urile din perspectiva dreptului penal substanțial noțiunii de „bun” și statuează asupra aplicabilității infracțiunilor de furt și distrugere. Similar, studiază problematica portofelelor digitale tip *hardware* și consecințele în plan juridic cu privire la recuperarea portofelelor digitale, utilizând un set de cuvinte cheie (eng., *seed phrase*). Adoptarea NFT-urilor va conduce la o schimbare de paradigmă privind patrimoniul cultural, urmând a discuta în viitor despre un *patrimoniu cultural digital*, care va include și NFT-urile. În context, este importantă continuarea analizei implicațiilor juridice ale NFT-urilor și impactului lor potențial asupra patrimoniului cultural, inclusiv spre a dezvolta un cadru normativ adecvat pentru provocările și oportunitățile evidențiate prin utilizarea acestei tehnologii (dr. George Zlati).

Capitolul mai prezintă două domenii mai puțin cunoscute – patrimoniul cultural medico-legal și arhivistic –, prin lucrările *Scurt periplu în istoria Institutului medico-legal bucureștean, edificiu al patrimoniului cultural național* (prof. Valentin Iftenie), *Scurtă prezentare a conceptului de Fond Arhivistic Național al României* (Alexandra Dana Zecheru).

Un alt grup de lucrări, expune *Contribuții la protejarea patrimoniului cultural prin educarea publicului, restaurarea și valorificarea patrimoniului, cunoașterea personalităților culturale*. Sunt prezentate aici lucrări care interesează realizarea unor filme și cărți documentare – destinate educării și sensibilizării publicului –, inspirate din activitatea echipei judiciare – de procurori, ofițeri de poliție, experți –, conduse de magistratul profesor Augustin Lazăr: *Spiralele de aur și*

*braconarea patrimoniului Transilvaniei vechi de 2000 de ani* (Dan Dimăncescu, producător), *Spirala filmului „goana după aurul dacic”* (Andrei-Nicolae Teodorescu, regizor), *Operațiunea „Troesmis”* (Emilia Nicolaescu, realizator TVR).

Grupul final de lucrări, privește *restaurarea și valorificarea patrimoniului*, cu motivarea că legislația patrimoniului cultural facilitează restaurarea unor monumente, inclusiv valorificarea lor turistică, acolo unde există interes și capacitate administrativă de realizare a proiectelor. Studiile vizează monumente și portrete de personalități – din mediul cultural de origine –, care prin amprenta lor, au modelat în tinerețe, profilul cultural al generației profesorului Augustin Lazăr – comunitatea cu tradiție istorică unită din Rădești, jud. Alba –, dominată de personalitatea episcopului Demetriu Radu: *Episcopul dr. Demetriu Radu – protector al patrimoniului cultural și continuator al spiritului Școlii Ardelene* (Mihaela Bartha-Lazăr, asistentă, Diana Lazăr, actriță, dr. Aurelian Lazăr). Apoi, comunitatea istorică similară din Sâncraia, mun. Aiud, cu Castelul Bánffy și cunoscutele vestigii arheologice, inclusiv „lupoaica ce alăptează gemenii”, expusă în prezent la MNIR București: *Centrul Cultural „Castelul Banffy” din Sâncraia, mun. Aiud* (Marius Cristea, muzeograf). În continuare, municipiul Alba Iulia cu mediul cultural și monumentele sale istorice, expuse în lucrările: *Batthyaneum, ideal d’une vie ou geste d’un mecene?* (dr. Doina Hendre Biro), *Cum îmbinăm progresul și dezvoltarea cu protecția valorilor patrimoniului cultural?* (drd. Tiberiu Nicolae Teglaș), *Valorificarea patrimoniului cultural-identitar în spațiul românesc* (lect. Decebal Manole Bogdan, Theodora Bogdana Bogdan, masterand), *Managementul unei investiții de importanță europeană, într-un sit arheologic românesc – Cetatea bastionară de tip Vauban, Alba Iulia* (drd. Suci Septimius Cosmin, dr. Nicolaie Moldovan).

Editorii,  
București, februarie 2023

## Un cuvânt de însoțire<sup>1</sup>

Am avut trei motive să fiu surprins, încântat și recunoscător, când, prin amabilitatea domnului Augustin Lazăr, am primit, în format electronic, textul volumului de față. *Surprins*, pentru că, în ultimii ani, am ajuns să identificăm justiția doar cu sfera luptei anticorupție. E o luptă esențială, desigur, dar ea nu poate epuiza domeniul dreptului și ampla tradiție a jurisprudenței europene. Nu mă așteptam, deci, să descopăr cum un corp de elită al științelor juridice autohtone găsește interes, timp și o riguroasă expertiză, pentru a se dedica, într-un context sumbru și agitat, unui monumental efort de lămurire și reglementare a temeiului și a procedurilor fără de care protecția juridică a patrimoniului cultural și natural nu poate fi eficientă. Am fost *încântat*, în plus, să pot răsfoi o lucrare solidă, un tratat, de natură să illustreze la superlativ istoria jurisprudenței naționale și, îndrăznesc să spun, europene. Sunt, totodată, *recunoscător* autorilor pentru cordialitatea invitației lor de a-i însoți, cu un scurt cuvânt înainte, în întâlnirea cu publicul cititor.

Revin la cele trei motive care explică bunele mele sentimente semnalate mai sus:

1. Volumul apare, ca prin miracol, într-un context somptuos: e Anul Centenarului și, întâmplător (dar eu nu cred în întâmplare...), anul declarat, printr-o decizie din 17 mai 2017 a Parlamentului European, Anul European al Patrimoniului Cultural. Gestul echipei auctoriale de a se înscrie în această frumoasă țesătură de coincidențe și de a privi, constructiv, spre un subiect neglijat îndeobște, e o probă de exemplară responsabilitate.

2. Lucrarea de față a constituit, pentru mine, și un prilej de anamneză. Când, în decembrie 1989, am ajuns la Ministerul Culturii, problema patrimoniului național mi s-a impus cu titlu de urgență. Nicolae Ceaușescu desființase, după cutremurul din 1977, Comisia Monumentelor Istorice (înființată, prin decret regal, în 1892), ca să aibă mână liberă în bezmeticul său proiect de „resistemizare”. În vigoare rămăsese doar Legea nr. 63 din 1974, care pune accentul mai cu seamă pe protecția bunurilor culturale *mobile*. În rest, existența acestei legi n-a putut împiedica nici dărâmarea unor întregi cartiere urbane, a unor importante monumente de cult și nici tentativele nomenclaturii de „a șterge diferența dintre sat și oraș” printr-o dezastruoasă politică a „reorganizării” rurale, de natură să stârnească severe îngrijorări europene (vezi inițiativa „*Villages Roumains*” din 1988). Legea despre care vorbim a „tolerat” distrugerea cartierului Uranus din capitală, demolarea Spitalului Brâncovenesc, a Bisericii Sf. Vineri și nenumărate alte crime patrimoniale. Ministerul post-decembrist al Culturii și-a făcut o datorie din reînființarea Comisiei Naționale a Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice (CNMASI) în februarie 1990. În martie, am acceptat aderarea la Convenția U.N.E.S.C.O. pentru protecția monumentelor, în august au reapărut *Revista Monumentelor Istorice* și *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice*. Legea nr. 63/1974 a fost abrogată și s-a trecut la construcția unui nou proiect legislativ. Demersul s-a dovedit laborios, datorită unor tensiuni interne între specialiști, dar, în cele din urmă, pe 16 octombrie 1991, împreună cu președintele CNMASI, dl Grigore Ionescu, am înaintat Parlamentului (respectiv Comisiei pentru cultură, arte, mijloace de

---

<sup>1</sup> Lucrarea a fost publicată în volumul „*Protecția juridică a patrimoniului cultural și natural. Patrimonium*”, coordonatori Mircea Duțu, Augustin Lazăr, Ovidiu Predescu, Ed. Academiei Române și Ed. Universul Juridic, București, 2018, pp. 29-30.

informare în masă), propunerea noastră finală pentru o lege a monumentelor istorice. Din păcate, forul legislativ a avut, pare-se, în anii următori, alte urgențe, ceea ce a făcut ca proiectul depus pe masa legiuitorului să fie votat abia în anii 2000-2001 [Legile nr. 182 și 422]. (Pentru cei interesați de istoricul acestui episod din istoria legislației privind protecția patrimoniului, recomand lectura articolului doamnei Cezara Mucenic, *Istoria CNMASI-DMASI*, apărut în „Revista Monumentelor Istorice” nr. 1-2/2000, pp. 69-78).

3. Se vorbește mult, pe scena publică, de „identitate” națională, de tradiție, de geniul creator al poporului nostru, dar lucrurile rămân, din păcate, la nivelul ornamenticii electorale. Patriotismul nu pare să ceară conașionalilor noștri aflați la vârful instituțiilor diriguitoare nici să stăpânească, corect și expresiv, limba română, nici să se îngrijească, respectuos, de cultura țării, nici să se ocupe de conservarea competentă a bunurilor și valorilor noastre patrimoniale. Or, nu există identitate națională fără profil spiritual, fără păstrare și transmitere de opere și monumente definitorii, fără respect al trecutului și fără bun gust.

Filosofii se străduiesc, de mult, să deosebească între „a fi” și „a avea”, balanța „calitativă” înclinând spre „a fi”. Dar, tematica patrimoniului dovedește că nu există „ființă”, fără substanță, prezență fără memorie, identitate fără retrospecție, fără *acumulare* valorică. Un filosof român, Mihai Șora, avea dreptate să adauge verbelor fundamentale „a fi” și „a avea”, verbul „a face”. Pentru *a fi* și pentru *a avea* mărturia perpetuă a ființei tale *moștenite*, trebuie să *lucrezi*, harnic, la salvagardarea tezaurului văzut și nevăzut al istoriei proprii. Fără „a avea” și fără „a face”, „a fi” eșuează în spectral, sau în fudulie vidă. Este cu atât mai bine-venită contribuția volumului de față la „grădinișirea” juridică a unui teritoriu vital pentru imaginea țării și pentru rețeaua de valori care o susțin. Esențial este și faptul că, dincolo de problematica patrimoniului cultural, e abordată și aceea – dramatic actuală – a patrimoniului natural, precum și aceea a proprietății intelectuale. De-acum înainte, decidenții înclinați spre superficialitate nu vor mai putea pretinde că le lipsește „instrumentarul” pentru a acționa coerent și temeinic.

**Andrei Pleșu**